

BISERICA CU HRAMUL „ADORMIREA MAICII DOMNULUI” ȘI INCENDIUL DIN ANUL 1842

În vara anului 1842, la 9 iulie, s-a iscat un incendiu, care a pârjolit cu flăcările lui o parte însemnată a Lugojului Român. Incendiul a început la casa locuitorului George Ilie, din vecinătatea Casei Orașului (Primăria — n. n.) și a cuprins numai după câteva ore, datorită unui vânt puternic, întreaga piață, primăria, prefectura, ambele biserici ortodoxe, capela greco-catolică, școala greco-ortodoxă română, precum și 371 de case și edificii economice, majoritatea din lemn, acoperite cu șindrila.

Focul s-a iscat în jurul orelor 16 și la puțin timp au luat foc și turnurile bisericii ortodoxe române, construite între anii 1800—1806. La început turnul din partea stângă, apoi cel din partea dreaptă, astfel că la orele 20 ambele erau în flăcări. Noaptea, pe la orele 22, s-a prăbușit turnul din stânga, iar la orele 24 și cel din dreapta, după care a luat foc întregul edificiu pârjolind splendida pictură, opera zugravului Ștefan, căruia obercneazul Gurean i-a plătit suma de 1.800 florini pentru pictarea bisericii; 125 florini pentru pictarea tâmplei, precum și 12 florini pentru pictarea portretului de ctitor, pictură reînnoită în nava bisericii de pictorul Giurcovici pe parcursul anilor 1818—1821.

Biserica ortodoxă română nu a primit nici un ajutor material de la conducerea orașului, deși altor instituții și culte li s-au acordat despăgubiri. Pentru acoperirea cheltuielilor de reparare, la cererea episcopilor Iosif Panaiot și Paul Dragomir, li s-au acordat autorizație să poarte „colectă de dăruire”, iar pentru repararea ceasului a primit o asemenea autorizație episcopul Constantin Udria, care a reușit să adune suma de 389 florini, la care a mai adăugat și de la sine 128 florini, deoarece primăria nu și-a onorat promisiunea pentru plățirea diferenței.

Pictura din exteriorul bisericii a fost zugrăvită din nou de către pictorul academic Nicolae Popescu, în anul 1876. Dintr-un proces verbal al Consiliului parohial, datat 20 decembrie al aceluiași an, rezultă că icoana hramului „Adormirea Maicii Domnului” dintre cele două turnuri s-a zugrăvit prin contribuția benevolă a credincioșilor lugojeni și a costat suma de 600 florini. Icoana „Sf. Mihail” de pe turnul din

dreapta pe spesele președintelui Comitetului parohial, dr. Mihail Beșan ; icoana „Sf. Gavril“ de pe turnul din stânga, precum și cele două icoane de deasupra ușilor laterale: „Mântuitorul“ și „Sf. Ioan Botezătorul“ de Constantin Udria. „Învierea“ de deasupra ușii, de la intrarea principală, de George Grozăvescu și în sfârșit „Buna Vestire“ pe cheltuiala preotului Alexandru Ursulescu.

Clopotele au fost și ele „preînnoite“ și anume: „clopotul de foc“ pe spesele economilor V. Stoian și N. Georgescu: „clopotul cel mic“ pe cheltuiala lui Ion Cădariu, iar clopotul numit „fârtariul“ pe ale lui Constantin Udria.

Acest măreț edificiu de cult, unic în splendoarea lui, despre care „peregrinul transilvan“ Ion Codru-Drăgușanu, afirma, în trecerea lui prin Lugoj, că „a văzut aici ... o biserică cum nici în București nu iaste“, a rămas în aceeași stare de degradare în care incendiul din 1842 a adus-o, cu turnurile prăbușite și care, la timpul său au costat 40.000 florini, de două ori mai mult decât întreaga construcție a bisericii.

Conducerea bisericii, în ședința sa din 20 august 1846, a decis refacerea turnurilor. În acest scop s-a ales o „deputațiune“ (comisie pentru „manipularea“ banilor adunați de la credincioși) compusă din Ion Marcu — protopopul Lugojului, Maxim Pascu, Iosif Dicu și C. Pop. La 1 iunie 1847, mitropolitul Iosif Rajacici din Carlovăț dă binecuvântarea pentru ridicarea turnurilor, astfel încât să se înlătore „urmele jalnicei catastrofe de la 1842“. Se întocmesc și planurile turnurilor, care se predau spre păstrare protopopului Ion Marcu.

Credincioșii încep să-și dea obolul. Între aceștia se remarcă „ne-gușătoriul“ Constantin Udria care „... din zelul ce-l are către națiunea sa și către legea românească“ donează bisericii un libret de depuneri în suma de 40 florini argint. Între timp au loc evenimentele din 1848—1849 și dorința așa de vie a lugojenilor de a ridica turnurile bisericii, slăbește tot mai mult, până la abandonarea ei totală.

Comentând evenimentele de la 1842, într-un număr al ziarului „Drapelul“, prețul Iosif Tempea relatează cu amărăciune: „... aceste turnuri cari au căzut pradă flăcărilor, nici până azi nu s-au mai putut reconstitui, dacă se vor mai putea reconstitui vreodată. Deși evlavia față de trecutul măreț, față de părinții și protopărinții cari au înălțat acest monument bisericesc ar impune ... datoria de a restabili ceea ce aceștia pentru multe veacuri înainte au durat spre mărirea lui Dumnezeu și mândria neamului românesc“.

Dacă la scurt timp de la incendiul din 1842, exteriorul bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului“ în afară de turnuri a putut fi readus la starea anterioară, interiorul a rămas în aceeași stare de degradare, cu pictura murală cojită și complet distrusă, situație în care a rămas până la renovarea din 1934—1944. Cu acest prilej s-a produs și o adevărată minune. Un tablou, un singur tablou, din nava bisericii a rămas intact la foc, ocolit de furia flăcărilor, acel al ctitorului acestui impunător lăcaș de rugăciune — Gavril Gurean.

Astăzi acest tablou, operă a zugravului Ștefan, datorită fumului de la lumânări și a repetatelor restaurări este atât de întunecat încât abia se mai poate desluși figura măreață a ctitorului. Din fericire ne-a rămas o descriere foarte amănunțită a acestei picturi în ziarul „Drapelul” din 1905 semnată de preotul I. Tempea: „Față marcată de bătrân, înconjurată de barbă rotunjită, căruntă, stă marele mecenat cu mâna dreaptă pe inimă, având deasupra medalia de aur ce a primit-o pentru merite, iar cu mâna stângă în șold ținând subsoară clăbățul (căciula — n.n.) nobilitar. Deasupra tunicii cu brandenburguri bogate, are o mantie îmblănită pe dinăuntru și la guler alternând pe ea, pe o parte cu plombe de aur, iar pe cealaltă parte cu nasturi de aur. Mijlocul îl încinge o prașchie lăță cu copcii bogate. Pantalonii au cusături abundente și cismele sunt ușoare, de gală, până la genunchi, cu nasturi la capătul de sus al tureacului. Sabie nu poartă. Nobilii noștri purtau săbii înainte de 1848, când mergeau la Congregațiuni, pe Gurean l-au zugrăvit fără sabie, poate din considerentul că e un portret de ctitor la biserică. Ar fi mare pagubă dacă nu s-ar face o copie după acest portret pentru Muzeul Național din București”.

Urmând îndemnul părintelui I. Tempea, pictorul academic, Virgil Simonescu a realizat o copie la scară naturală, după originalul din biserică, în anul 1911, portret ce se află în prezent expus în una din sălile Colecției de artă a Protopopiatului român din Lugoj.

Dacă pictura din interiorul bisericii, operă a pictorului Pavel Giurcovi, executată între anii 1818—1821, a fost complet distrusă de flăcări, pictura iconostasului, operă a zugravului Ștefan, a rămas intactă, dar afumată și acoperită de cenușă și zgrură.

Conducerea bisericii, pe parcursul timpului, a angajat diferiți preținși specialiști pentru a o curăți și spăla, dar aceștia mai mult au stricat-o decât au curățit-o. În 1806 se pripășise în Lugoj un tânăr sas, maestru vopsitor „... fără bani, fără lucru”, Primul epitrop al bisericii, Vasile Dobrin, mai mult ca să-l ajute l-a angajat să spele pictura înnegrită și părjolită de pe iconostas. Pentru verificare, epitropul i-a încredințat curățirea icoanei „Sf. Paraschiva”. Rezultatul a fost cât se poate de mulțumitor. Urmarea acestui fapt, epitropul a încheiat un contract cu tânărul sas ca să spele icoanele, inclusiv cadrele, pentru suma de 250 coroane.

Pentru evitarea întârzierii, până ce această înțelegere va fi aprobată de forurile bisericesti, epitropul, împreună cu credincioșii, s-au obligat să suporte spesele, fiecare pentru câte o icoană. În felul acesta s-au adunat suma de 441 coroane. Dintre persoanele care au contribuit amintim câteva nume: dr. George Popovici, dr. Cornel Jurca, Coriolan Brediceanu, preot Birăiescu, Lazăr Hazi-Barbu, Valeriu Braniște, Iosif Tempea, Mihail Gașpar, Ion Vidu, George Joandrea etc.

Spălarea icoanelor catapetesmei a costat 238 coroane, iar a ușilor 64 coroane. Totodată s-a mai spălat și peretele despărțitor dintre naos și altar, pentru care s-a plătit suma de 20 coroane. În asemenea condiții,

mișoreni — Catul Bagdan, Anastasie Demian și Aurel Ciupe, care s-au oferit a executa lucrarea pentru suma de 1.300.000 lei.

Conform unei înțelegeri prealabile, pictorul Aurel Ciupe urma să execute pictarea iconostasului, iar pictorii Anastasie Demian și Catul Bogdan interiorul bisericii în frescă. Cum pictorul Catul Bogdan nu s-a prezentat să-și execute partea ce-i revenea din pictură, Consiliul parohial în ședința sa din 4 octombrie 1942 îi declară reziliat contractul, urmând ca pictorul A. Demian să execute în întregime pictarea interiorului bisericii. Datorită devalorizării leului, pe parcursul executării lucrărilor de pictură, la cererea pictorilor A. Demian și A. Ciupe, Consiliul parohial le majorează onorariul cu 50%.

În afara lucrărilor de pictură în frescă, din interiorul bisericii, pictorul A. Demian a mai executat și pictura icoanei „Adormirea Maicii Domnului”, în ulei pe pânză, din interiorul baldachinului de deasupra iconostasului, având drept dimensiuni 150/260 cm, pentru suma de 180.000 lei. În sfârșit, în legătură cu pictura, trebuie amintită și zugrăvirea „prăznicarelor” — 24 icoane pentru sărbătorile împărătești, câte două pentru fiecare praznic — de către pictorul timișorean J. Podlipny, pentru care s-a plătit suma de 132.000 lei.

Marmura artificială și capitulurile din interiorul bisericii au fost executate de sculptorul Carol Roth, pentru suma de 1.537.234 lei. Lucrările de sculptură și auritură de la iconostase sunt făurite de timișoreni Ferdinand și Ștefan Gajo, care au primit suma de 381.000 lei, iar cele de auritură de pe plafon (boltă) au costat 221.000 lei, fiind realizate de auritorul Carol Habernreich, în colaborare cu Carol Roth.

De asemenea, s-au mai executat în exterior acoperirea bisericii cu plăci de aramă, iar în interior lucrări de reparare a pardoselii și de consolidare a zidurilor de sprijin ale boltii, care prezentau unele fisuri.

Datorită devalorizării banilor, a scumpirii materialelor și a mâinii de lucru, conducerea bisericii a fost nevoită să contracteze mai multe împrumuturi și anume: 300.000 lei de la Fundația „Ana Alexandrovici”; 1.000.000 lei de la Banca „Albina”; 2.500.000 lei de la economii Ioan Lupu și Filip Lucuța (23 septembrie 1943); precum și suma de 3.000.000 lei de la Banca „Albina” (30 iulie 1944). Pentru acoperirea acestor împrumuturi, pe lângă daniile credincioșilor, care au fost destul de substanțiale, și care în final s-au urcat la suma de aproape 7.000.000 lei, parohia a mai primit ajutoare și danii din partea unor asociații culturale și de binefacere, a unor instituții și întreprinderi, după cum urmează: 618.000 lei de la Societatea femeilor române „Armonia”; 1.000.000 lei de la Societatea „Titan” — Nădrag, 818.000 lei de la Ministerul Cultelor etc.

La data sfințirii bisericii, praznicul „Adormirii Maicii Domnului”, în anul 1944, parohia mai era grevată cu o datorie de 5.500.000 lei. Între timp, prin intervenția P.S.S. episcopul Veniamin al Caransebeșului, biserica lugojeană a mai ajuns în posesia următoarelor sume: 150.000 lei de la Ministerul Cultelor, 4.000.000 lei de la Ministerul Finanțelor și, în sfârșit, prin concursul lui Alexandru Alexandrini, subsecretar de

stat al Ministerului Finanțelor, deputat al județului Severin, s-a mai primit suma de 1.000.000 lei. Din acești bani s-au plătit datoriile contractate, iar parohia rămâne doar cu o datorie de 500.000 lei, care și aceasta, într-un timp relativ scurt, a fost lichidată.

NOTE

1. Protocolul Adunării parohiale din august 1842, în Arhiva Parohiei ortodoxe române din Lugoj.
2. Cronica Parohiei ortodoxe române „Adormirea Maicii Domnului”, manuscris aparținând preotului Boris Țurcanu, aflat în arhiva Parohiei ortodoxe române din Lugoj.
3. Vezi ziarul „Drapelul”, an. VI, 1906, nr. 86, unde Iosif Tempea vorbește despre „Pictură reînnoită”.
4. Vezi ziarul „Drapelul”, an. XVI, 1916, nr. 77.
5. Vezi ziarul „Dreptatea”, 1895, nr. 202.
6. Vezi ziarul „Drapelul”, an. 1916, nr. 77 și 95.
7. Registrele Parohiei române din Lugoj pe anii: 1935—1944 și 1945—1962, aflate în Arhiva Parohiei ortodoxe române din Lugoj.
8. Vezi revista „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, 1978 și nr. 6, 1986, p. 56—57.